

Múltidéző

A XIII. Kerület Katona József utca 21. története

- 2014 -

Előszó

Egy törékeny, mondatait gyorsan fűző asszony ül velem szemben. Mondani valója fontos. Nem magának, a köznek szeretné elmondani. Évek óta készül rá, gondolatai kavarnak, hisz egy egész történelem az, amit közreadna. Sok évtizede gyűjtött anyagok, dokumentumok, képek sokasága őrizi azt, amit az embereknek szán. Úgy érzi, nincs aki megfogalmazza azt, ami neki szíve ügye. Maga nem kívánja elvégezni, mert fél, hogy nem értenék meg mondandója célját. Ott él a házban, csak így egyszerűen, a házban, amit szeret, a szíve ügyén visel és tudatni akarja mindenkivel, hogy a ház, nem akármilyen ház.

Engem kér meg, aki annak fontosságától, nagyságától megrémül, nehezen is kezdek neki. Húzó, halasztom, mert egy dolgos, tartalmas élet van benne és egy ház, a ház, melynek története, a kerület története is, a benne lakók egyike, másika, az ország történetét is befolyásolták.

A történet, amit el szeretne mondani, egy olyan ház története, melyben bár rövid ideig, de a Richter Gedeon család is benne élt, egy kicsit az övé is, aki nem csak kutatta, hanem meg is őrizte a Katona József u. 21. sz. alatti ház lakói életének, a ház működésének történetét.

Horváth Erzsike, mert róla van szó, gyors beszédű, mint, aki attól fél, hogy kiszalad az időből és nem tud minden fontosat elmondani. Számára minden momentum fontos, hisz szerinte minden, mindennel összefügg. Közel a 75-höz az embernek már nem kellene sietnie, de ő úgy érzi, minél jobban megy előre az idő, annál kevésbé lesz lehetősége elmondani azt, amit az évtizedek alatt felkutatott, majd megőrzött. Ismeri a ház minden porcikáját, a falakat, az ablakokat, a lépcsőket, a bejáratot, a stukkókat, azt ott élt és élő embereket. Látta a háború nyomait, az elmaradt állag megóvás szinte visszafordíthatatlan károkozását, érezte a pince dohosságát, majd előmozdítója és tanúja volt a megújulásnak, a védetté nyilvánításnak, a benne lakó, és az általa tisztelt gyógyszergyáros Emléktáblája leleplezésének.

Érzem, látni szeretné, mivé formálódnak gyorsan, tömören megfogalmazott gondolatai. Nem egyszerű követni, hisz mindent megszeretne osztani, amit csak tud a házról

A ház története egy lokálpatrióta asszony szemével

A Tiszacsegén született asszony élete jelentős részét e házban élte végig. A kerülethez való kötődését nem csak lakhelye, hanem munkahelye is elősegítette, hisz munkában töltött utolsó éveit is lakhelyéhez közel, a Bulcsú utcában lévő Ganz Közlekedési Műszergyárhoz töltötte, onnan is ment nyugdíjba. Ettől kezdve életét, egy lokálpatriótához méltóan a ház történelmének kutatására, az emberi sorosok megismertetésére és a közösségi életben való részvételre szentelte.

1. kép Gyúlik a ház történetéről szóló anyag

Sokan, sokszor írtak az Újlipótvárosi védett házakról, a benne lakók szenvedéséről, majd dicstelen halálukról a közeli Duna parton. Raul Wallenbergről, a svéd diplomatáról, aki az itt élők százait mentette meg. A kerületben élő Bächer Iván, akit nem rég temettünk el, számos glosszájában írt az itt történekről, hogy csak néhányat említek a legautentikusabb személytől: Kalmopyrin (<http://nol.hu/kult/20130126-kalmopyrin?ref=sso>), Katona József u. 21 (http://nol.hu/lap/hetvege/20090613-katona_jozsef_utca_21), melyeket a Népszabadság Hétvége oldala közölt le.

A sokrétű érdeklődési körrel rendelkező Erzsike, nyugdíjba menetele után, újult erővel állt neki a ház történelmének feldolgozásához. Sok mindent általa tudtunk meg, de kettő, a ház életében is fontosabb esemény is a nevéhez fűződik, mely úgy gondolom a ház nevének fennmaradásához is jelentősen hozzájárult.

Hála Erzsike kutatómunkájának, a ház jogi képviselőjét ellátó, Dr. Jánoki Szilvia ügyvéd, 1999. március 30-án javaslattal élt a Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatal Főjegyzője, Dr. Tiba Zsolt felé az épület védetté nyilvánítása érdekében.

Kutatómunkája nagymértékben elősegítette a helyi védetté nyilvánításhoz készített előterjesztés eredményességét. Kutatása során feltárta alátámasztva, a ház történetével kapcsolatosan az alábbiakat közli a ház jogi képviselője az előterjesztésben, mely által elénk tárul a ház élete (részletek az előterjesztésből):

1./ A XIII. kerület, Katona József u. 21. sz. Társasház 1906-ban, szecessziós stílusban épült, gyönyörű homlokzati domborművekkel díszített saroképület a Katona József és a Hegedűs Gyula utca sarkán. Az épület közel helyezkedik el a Fővárosi Önkormányzat által a közelmúltban gyönyörűen helyrehozott Szent István-parkhoz, valamint a gyors ütemben újonnan épülő Nyugati City Centerhez. A Társasház helyrajzi száma: 25169. Az épület műszaki rajzai – sajnálatos módon - a háború alatt megsemmisültek, de tervezők, kivitelezők személye nem ismeretlen (Révész Sámuel, Budapest, 1877 - Budapest, 1928. december 9. és Kollár József, Pest, 1869 - Budapest, 1943. július 8., építészmérnökök, akik közösen, mint egy 150 lakást terveztek). A ház tulajdonosa özv. Fischer Albertné (magánzó) volt, aki utódok hátrahagyása nélkül halt meg. A ház lakói jómódú középosztálybeli ügyvédek, mérnökök, magas beosztású magán tisztviselők és gyárosok, üzlet tulajdonosok voltak. A ház előkelő polgári lakóit idézi fel a gyönyörűen kimunkált kapubejárati rész, ahonnan – a régi lakók elmondása szerint – az első emeletig rézbetétekkel rögzített piros szőnyeg vezetett fel. Az idősebb lakók emlékeznek még a lépcsőház ólombetétes üvegeire, amelyek készítője azonos volt az Arizona-házban lévő üvegek mesterével. A pártázat és a homlokzat láttán igen csak egy reprezentatív épület jelenik meg az arra járó előtt. A fennmaradt lakónyilvántartó könyvek tanúsága szerint, e ház lakója volt többek között: Richter Gedeon az ismert gyógyszer gyáros, Brettschneider és fia, az ismert cipőgyáros, Dr. Müller István ügyvéd (1932-től lakott itt), Dr. Márton Arnold ügyvéd (1937-től), Dr. Révész Lajos bankigazgató (1931-től), Dr. Gyöngyösi Dezső ügyvéd (1937-től), Dr. Jaulus Ernő ügyvéd (1924-től), Hornok Sándor tőzsdeügynök (1916-től), Búzath Jenő királyi törvényszéki bírósági elnök (1934-től), Török Emil mérnök (1933-tól), Erős Vilmos magántisztviselő (1910-től), Dr. Márkus László főügyész (1936-tól) 1.sz.melléklet, valamint Kellner Ernő nyomdatulajdonos (1909-től), aki az alagsorban működő híres Kellner-nyomda tulajdonosa volt. 1954-ben költözött ide feleségével, Szőnyi Ilonával és Gabriella nevű gyermekével, az 1936-ban született ifj. Lakatos

Sándor cigányprímás, Lakatos Sándor és Járóka Franciska fia. A ház kívül-belül ápolt és mindig tiszta volt, ennek megfelelően a lakberek is magasak voltak (1937-1942-es időszakban a lakbér 900-2300 pengő volt egy évre a lakás méretétől függően).

2./ Az 1906-ban épült ház történetében az első változás a II. világháború utolsó fázisában következett be, amikor a Szálasi-rezsim alatt a hazánkban rendkívüli mentőakciót végző svéd diplomata, követségi titkár, Raoul Wallenberg intézkedésére a ház un. „svéd védett ház” lett, ami a lakások túlszűfoltóságát idézte elő (Lévai Jenő: Raoul Wallenberg c. könyvének 261. ol másolata). Sajnos, a házba 1942-ben családjával beköltöző és házfelügyelővé lett Kakula József, aki a Nyilas Párt tagja volt, a ház védettsége ellenére 1944. december 30-án a nyilasok kezére tudta játszani a lakók többségét. Erről az eseményről Lévai Jenő a Raoul Wallenberg életéről szóló könyvében így ír: *„A Katona József u. 21. sz. alatti svéd védett házat december 30-án délelőtt 11 óra tájban nyolc géppisztolyos nyilasból álló különítmény rohanta meg és az összes ott lakó, különböző jellegű „védettet” – mintegy 170 személyt – kivétel nélkül, tehát öregeket, betegeket és csecsemőket is, leterelték az udvarra, majd sorba állították a ház előtt. Dr. Faragó Ferencnek sikerült a házból kimenekülni és azonnal segítségért sietett a Táttra u. 6. számú házba, ahol abban az időben Bayer csendőr százados vezetésével a „svédek védelmére” egy csendőrosztag állomásozott. Bayer százados vonakodott vele a Katona József u. 21. sz. alá elmenni, mondván, hogy nyilasokkal szemben ő nem tud fellépni.”* Lévai leírja a folytatásban, hogy Bayer elment a Katona J. u. 21-be, ott azonban megnyugodva vette tudomásul, hogy a ház lakóit csak igazoltatásra viszik az Andrassy út 60. sz. alá. Faragó azonban követte a csoportot (amelyben az egész családja ott volt). A csoport valóban az Andrassy út 60. sz. alatti „Hűségházba” ment. Faragó telefonon értesítette Raoul Wallenberget, aki azonnal intézkedett. Kísérőjével elsietett a Katona J. u. 21. számú házhoz, az üres házba behatolva egy nyilas századost, a Nemzeti Számonkérő Széktől és néhány alantasát találta, akiktől megkérdezte Wallenberg, hogy hol vannak a védettek.

Tovább olvasva a történetek leírását kiderült, hogy az Andrassy u. 60-ból valóban kivégezni hajtották el a szerencsétleneket. Az egyik túlélő, Dr. Faragó Ferenc felesége így meséli el a szomorú eseményeket:

„Az Andrassy út 60. szám alá irányítottak bennünket. Ott az udvaron órákig hagytak álldogálni, majd egyenkint az I. emeletre kellett „kihallgatásra” felmennünk. Itt mindent elszedtek tőlünk (értékeket, iratokat, a nőktől a retikulókat). Én magam hathónapos kisfiamat kivételes engedéllyel gyerekkocsin tolhattam el, most a kocsit az udvaron kellett hagynom és a

többiekkel együtt a pincébe kergettek. Az este folyamán még egyszer figyelmeztettek bennünket, hogy súlyosan megbüntetik azt, akinél egy újabb motozás során értéktárgyakat fognak találni. Éjfél után pedig elrendelték, hogy mindenki vesse le télikabátját vagy bundáját, kalapokat, sőt a cipőket is. A férfiak vetkőzzenek le ingujjra.

Felállították a menetet. Legnagyobb megdöbbenésünkre betoltak a csoportba anyaszült meztelenül egy közülünk való idősebb férfit is, továbbá a házból való idősebb nőket kombinében és meztláb. Előzetesen a csoportból 11 fiatalabb leányt felszólítottak, hogy menjenek fel az emeletre takarítás céljából. Ők nem kerültek be azután a menetbe. Figyelmeztettek bennünket, hogy aki hangos szót hallat, vagy esetleg bombázásnál a járdára szalad az úttestről, ahol haladni fogunk, azt azonnal agyonlövik. Egyébként a zárt gettóba visznek bennünket.

- A menet megindult. Csakhamar észrevettük azonban, hogy az útirány eltér a gettó felé vezetőtől, mert a Vilmos császár útnál jobb felé az Alkotmány-utcán át vezettek, majd a Kossuth Lajos-térnél balra kanyarodva a Nádor-utcába, egészen a Zrínyi-utcáig, ahol megállítottak bennünket az út közepén. Teljesen sötét éjszaka volt. Csak annyit hallottunk, hogy a nyilasok az elől álló férfiak csoportjából leszámoltak ötvenet és azokat elindították. Mi többiek rettentő hidegben, teljesen összefagyva álltunk órák hosszat. Az elindulásnál már nem találtam értékes gyermekkocsimat az udvaron, és így kis babámat egész idő alatt magamhoz szorítva cipeltem. Még egy hasonlókorú csecsemőt felváltva vittek szülei.

- Több mint két óra tellett el várakozás közben, amikor rohanva és hangosan kiáltozva megjelent egy férfi. Utólag megtudtuk, hogy Brettschneider ismert cipőgyáros volt. A csoporthoz érve, onnan apja elé kiugrott fia, mire a „Csöpi” nevezetű hírhedt nyilas mindkettőt előttünk lelőtte.

- Egyszerre csak minden oldalról visszaözlöttek azok a nyilasok, akik az előző csoportot – mint mondták – a gettóba elkísérték. Izgatottan sugdosódni kezdtek, majd kiadták a jelszót, hogy forduljunk meg. Visszavittek az Andrássy út 60. alá. Utólag úgy hallottuk, hogy Wallenberg intézkedésére a földalatti mozgalom egyik „katonai” alakulata autón jelent meg a Kossuth Lajos téren. Társainkat ekkor már a Dunába lőtték. Érdeklődtek az eseményekről, s „megtiltották” a további kivégzést.